

RENÉE WEBER
ÎN CĂUTAREA
UNITĂȚII
DIALOGURI CU OĂMENI
DE ȘTIINȚĂ ȘI ÎNȚELEPȚI

Traducere din limba engleză
VLAD LUPESCU

RENÉE WEBER a studiat la University of Pennsylvania, la Sorbona și la Columbia University, unde a obținut titlul de doctor în filosofie. A predat filosofie la mai multe universități americane, printre care Rutgers University din New Jersey. A fost editorul revistei *ReVision Journal* și a semnat numeroase interviuri și articole pe teme din sfera științei și a misticismului pentru diverse publicații. Studiile ei sunt prezente în mai multe antologii, cum ar fi: *The Metaphors of Consciousness*, *The Holographic Paradigm and Other Paradoxes* sau *David Bohm: Quantum Physics and Beyond*.

NEMIRA

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	7
1. ÎN CĂUTAREA UNITĂȚII	
RENÉE WEBER.....	15
2. ORDINEA IMPLICITĂ ȘI ORDINEA SUPRAIMPLICITĂ	
DAVID BOHM.....	43
3. DESPRE MATERIE ȘI MAYA	
LAMA ANAGARIKA GOVINDA	81
4. CÂMPURILE MORFOGENETICE: DEPRINDERILE NATURII	
RUPERT SHELDRAKE.....	105
5. CREATIVITATEA: MARCA NATURII	
DAVID BOHM.....	133
6. MATERIA – CÂMP DE SEMNIFICAȚIE	
DAVID BOHM ȘI RUPERT SHELDRAKE.....	151
7. COMPASIUNEA – CÂMP AL GOLULUI	
SANCTITATEA SA DALAI LAMA.....	181
8. MATEMATICA – UN CRISTAL MISTIC AL OMULUI DE ȘTIINȚĂ	
DAVID BOHM.....	197

9. SFÂNTA SIMPLITATE – CALEA ÎNȚELEPTULUI	
PĂRINTELE BEDE GRIFFITHS	219
10. REVRĂJIREA NATURII	
ILYA PRIGOGINE.....	249
11. DACĂ UNIVERSUL ARE LIMITĂ, ATUNCI EXISTĂ UN DUMNEZEU	
STEPHEN HAWKING	275
12. DOI OAMENI ADĂPOSTINDU-SE DE PLOAIE	
KRISHNAMURTI.....	297
13. MATERIA SUBTILĂ, MATERIA GROSIERĂ	
SANCTITATEA SA DALAI LAMA ȘI DAVID BOHM	315
<i>Epilog</i>	331
<i>Bibliografie</i>	335

1

ÎN CĂUTAREA UNITĂȚII

RENÉE WEBER

„Știința este încercarea de a înțelege realitatea. Ea este, în sensul cel mai larg al cuvântului, o activitate cvasireligioasă.“

GEORGE WALD

Au încercat să mă facă să renunț, în repetate rânduri și de-a lungul multor ani, din ambele părți ale spectrului – oameni de știință și mistici –, dar nu va prinde rădăcină. Câteodată mintea, instruită ani la rând în rigorile filosofiei, îmi este aproape convinsă, câștigată de unele argumente a căror validitate nu o pot pentru moment decât admite. Dar, după o vreme, impresia se pierde iarăși, deoarece nu pătrunde îndeajuns de adânc, nu îmi atinge miezul ființei, care îndărătnic continuă să reziste. Uneori, ascultându-mi colegii discutând filosofie în stilul calculat și modest care a devenit modul oficial de a filosofa în America – abordând probleme mărunte, gata să primească o rezolvare – îmi dau seama că sunt o nonconformistă, căci nu mă mulțumesc decât cu întregul. Este un simțământ pe care îl am în sânge. S-a aflat acolo încă

Libris
Respect pentru oameni și cărți

din timpul copilăriei și m-a însoțit în toți anii de studiu la universități de elită, unde, din prudență, a stat tănuuit. Dar a fost doar ascuns. Se găsește încă și s-a găsit mereu în fundal, fiind măsura cu care am cântărit orice adevăr particular care mi-a ieșit în cale.

Este sentimentul unității lucrurilor: om și natură, conștiință și materie, intern și extern, subiect și obiect – sentimentul că acestea pot fi conciliate. Nu am admis niciodată cu adevărat separarea lor și întreaga mea viață – atât în plan personal, cât și profesional – mi-am petrecut-o explorându-le unitatea în cadrul unei odisei spirituale.

Am ajuns în cele din urmă să adresez întrebarea acestor oameni de știință și înțelepți. Problema care continuă să mă preocupe își va găsi probabil răspunsul la ei, căci opera lor ocupă un loc central în căutarea realității. Discuțiile cu oameni de știință și personalități religioase mai conformiste s-au dovedit a nu duce nicăieri, întrucât le lipsește capacitatea de sinteză și deci nu mă pot înțelege. Cât despre filosofie, ea a abandonat de mult asemenea preocupări ca fiind zadarnice, lipsite de răsplată filosofică sau profesională – o pierdere de vreme. Totuși este vorba de lucrul cel mai important pentru mine. M-am străduit să echilibrez rodnicia și onestitatea savantului cu căutarea plenitudinii. Este o prioritate de neînlocuit. Încercarea de a o explica altora mă conduce la granița unei autobiografii spirituale, pe care am hotărât să o mențin cât se poate de restrânsă.

Odiseea m-a purtat de la un capăt la celălalt al Americii, de trei ori în Europa și în cele din urmă în Asia, în sudul Indiei și în nordul Nepalului. Mi-am îndrumat căutarea către Bohm și Krishnamurti, printre livezile de portocali ale Californiei; către părintele Bede Griffiths, la ashramul său creștin din torida Indie rurală; spre amfiteatrele Universității Cambridge, către astrofizicianul ei de elită, Stephen Hawking; în freamătul New Yorkului, către laureatul Premiului Nobel, Ilya Prigogine; în Elveția, către liniștea mănăstirii lui Dalai Lama și către un refugiu montan, pentru o nouă întrevedere cu Krishnamurti; spre așezări mai obișnuite, ca Princeton, Westchester County, Syracuse și Londra, unde, în diferite ocazii, am discutat cu Sheldrake, Lama Govinda și Bohm.

Dar cel mai profund dialog l-am purtat în tăcere. S-a petrecut în Nepal, unde am călătorit pentru a vedea munții Himalaya. Măreția, pacea și frumusețea lor nenaturală m-au impresionat atât de puternic, încât munții aceștia au devenit pentru mine simbolul năzuinței spirituale. Priveliștea lor mi-a trezit un sentiment copleșitor, deosebit de orice altceva am întâlnit, exceptând poate imaginea unei galaxii înțesate de sute de miliarde de stele.

Toată viața m-am simțit aproape de natură. I-am simțit prezența cu mult înainte de a cunoaște ceva despre legile ei – conștiință prereflexivă, dar totuși limpede, a ființei naturii avută de un copil. Privind înapoi îmi dau seama că încă din fragedă pruncie am perceput un „ceva“ aflat dincolo de natură și chiar la suprafața ei. Frumusețea și varietatea luxuriantă a formelor ei a reprezentat pentru mine sursa unui înțeles autentic în viață și încă de la început am trăit sentimentul înrudirii mele cu progenerurile naturii – animale, plante, stânci, codrii, ape, pământ, cer, chiar și cu îndepărtatele stele și galaxii. Nimeni nu m-a instruit, pur și simplu m-am trezit în lume având convingerea existenței unei legături cu ele. Sentimentul acesta, obișnuit în copilărie, dar adesea pierdut odată cu vârsta, a continuat să mă însoțească.

De abia mult mai târziu am învățat numele acestor trăiri – imanența și transcendența unei forțe în natură – și totodată că alții înaintea mea le-au avut și au scris despre ele. Preocuparea de a descoperi obârșia naturii mi-a modelat viața și opera. Tot ce am săvârșit mai important a fost făcut cu speranța de a străpunge vălurile ce acoperă chipul naturii.

În timpul colegiului m-am dedicat studiului filosofiei, pentru că filosofia mi-a părut să ofere făgăduința de a pătrunde prin aceste văluri la realitatea de dincolo de aparențe. Convingerea mi-a fost întărită de Platon, cel dintâi filosof cu a cărui operă m-am întâlnit. A fost punctul de pornire al unei călătorii intelectuale și spirituale.

Dar s-a dovedit că filosofia nu poate îndeplini prin sine ceea ce părea să promită. Ea s-a îndepărtat prea mult de studiul căilor naturii, iar în forma ei modernă ignoră natura întru totul, lăsând această

libris
Respect pentru oamenii și cărți

îndeletnicire pe seama omului de știință. Căutam structura profundă a lucrurilor care, deși au făcut cândva parte din domeniul filosofiei, au ajuns în ultimul secol să facă obiectul științei. Fizica, un pas mai aproape de natură, părea înclinată să ajungă la structura profundă, dar câțiva ani mai târziu am descoperit că mistica este cea mai potrivită dintre toate, căci este mai abstractă și mai îndreptată spre lăuntric decât știința, mai preocupată de simplitate și unitate, fapt exprimat de austerile cuvinte ale lui Meister Eckhart: „Pentru a afla natura însăși, toate formele ei trebuie sfărâmate.“

Fiecare dintre aceste domenii își are propria răsplată, fiecare oferă o parte din ceea ce caut, însă izolat fiecare își arată lipsurile. Luat separat, niciunul nu poate făuri o viziune coerentă a lucrurilor. Fritz Kunz (așa cum am menționat în „Mulțumiri“) este cel care mi-a atras atenția că mă aflu în căutarea integrării tuturor acestora – filosofia, știința și mistica – căutare care nu este zadarnică, ci doar prea timpurie. De abia în ultimele decenii mișcarea ce tinde spre armonizarea celor trei domenii a înflorit în cultura americană, deocamdată doar în cadrul unei minorități, deși este o minoritate importantă, care sporește constant.

Întrucât ele alcătuiesc temeiul acestei cărți, aș dori să prezint filosofia, știința și mistica mai îndeaproape. Scopul meu nu este de a oferi o perspectivă exhaustivă, nici măcar una în primul rând „profesională“, ci una personală. (Cititorul interesat de opiniile mele metodice despre subiect le poate descoperi în celelalte lucrări care îmi aparțin.) Voi expune aici esența căutărilor personale – ce anume m-a atras la aceste sfere ale cunoașterii și ce înseamnă ele pentru mine.

În perioada în care am studiat-o (la Universitatea Pennsylvania, Universitatea Columbia și la Sorbona) filosofia și-a abandonat aproape în întregime căutarea ei originară – „dragostea de înțelepciune“ – de la care și-a căpătat numele. În ultimii trei sute de ani, ideea de filosofie a devenit treptat desuetă, iar în secolul prezent a ajuns pe cale de dispariție. Orice filosof de profesie surprins în actul „căutării de înțelepciune“ devine suspect, fiind voalat ostracizat și privit – exagerez doar într-o mică măsură – ca o primejdie pentru cariera studenților săi.

Filosofia contemporană anglo-americană este mai ales „filosofie analitică“, una care își propune clarificarea semnificației problemelor mărunte. Ea a încetat să se confrunte cu marile probleme ale vieții – Adevărul, Dumnezeu, Binele, sufletul, soarta omului după moarte, iluminarea, obârșia universului, imanența și transcendența a ceva aflat dincolo de noi – cu care se confruntase din vremea vechilor greci. În secolul XX toate acestea au ajuns să fie considerate probleme fără sens, ce trebuie respinse alături de afirmația că „Adevărul“ ar exista în realitate și că ar fi accesibil cunoașterii omenești. Spre deosebire de zilele marilor gânditori care s-au îndeletnicit cu ea, având o abordare holistică – Pitagora și Socrate, Platon și Spinoza, Hegel și Whitehead –, filosofia și-a îngustat sfera la o arie foarte restrânsă. Astfel călătoria mea este în esență una solitară, fiind împărțită câteodată cu alți câțiva filosofi încă interesați de o viziune a întregului și cu unele personalități din afara domeniului meu profesional, cum sunt cele din carte. Căutându-le compania m-am aventurat de fapt într-un teritoriu interzis de canoanele convenționale ale profesiei mele.

Din motive prea complexe pentru a le prezenta aici, rezervele mele se extind chiar și asupra existențialismului, unde marile probleme filosofice încă mai abundă. După ce l-am studiat aproape zece ani, am ajuns la concluzia că nu poate oferi hrana spirituală adecvată, căci exclude natura din preocupările sale și – la fel ca toată filosofia de după Kant – a abandonat căutarea structurii profunde.

Așadar, pentru câțiva ani, în perioada dintre masterat și doctorat, m-am îndepărtat cu desăvârșire de filosofie, orientându-mă către știință. Am căutat forma ei riguroasă, căci nu mă mulțumeam cu fărâmele de concluzii deja digerate din cursurile de tipul „fizica pentru poeți“, ci voiam să trăiesc viața reală a omului de știință. Am descoperit-o într-un program de studii premedicale, care necesita muncă de laborator și rezolvări de probleme. După atâta vreme de speculații filosofice privitoare la natură, cufundarea în amănunțele ei concrete era fascinantă.

După doi ani de vrajă în care m-am adâncit în detaliile fizicii, chimiei și zoologiei, am ajuns în sfârșit să observ nemijlocit metoda științifică,

pe care până atunci nu o cunoscusem decât prin cursurile de filosofie a științei. Învătasem că știința este verificată aplicând metoda empirică. Aceasta implică formularea de ipoteze și supunerea lor la teste empirice prin colectarea minuțioasă de date care să le confirme sau să le infirme, cu scopul de a trage concluzii ce vor deveni o teorie, poate chiar o lege. Împletite în proces se găsesc ecuațiile împrumutate să poarte mesajul științei – adică matematica, limbajul și slujitoarea sa. Știința este deci interacțiunea detaliilor concrete cu raționamentele abstracte, a căii deductive cu calea inductivă, a simțurilor care înregistrează informațiile cu mintea care le ordonează în modele relaționale purtătoare de semnificație. Desigur că ea reprezintă mai mult decât am putut surprinde prin această caracterizare rudimentară, fiind un edificiu foarte sofisticat, mult prea complex pentru a-l descrie aici exhaustiv.

Laitmotivul cărții – împletirea științei cu mistica – a devenit în acea perioadă preocuparea mea fundamentală. Am descoperit că, în ciuda a ce mi se predase, nu eram obligată să fac între ele o alegere exclusivă. Știința și mistica pot avea un țel comun și, prin mijloace care până acum au fost neglijate, se pot îmbogăți reciproc. Consider că este o posibilitate realizabilă prin prisma propriei mele experiențe.

Într-o scurtă întâlnire avută anterior cu știința (ca studentă, fiind o condiție necesară absolvirii), mă apropiasem de ea cu crispă. Cursul era o povară pe care eram nevoită să o suport, învățam mecanic și mă achitam de sarcinile de laborator pe cât de repede posibil. Privită retrospectiv, atitudinea mea de atunci (împărtășită în general de colegi) îmi pare să fi fost dominată de plictiseală, blazare și lipsă de entuziasm.

Peste aproape un deceniu, în cei doi ani și jumătate ai cursului premedical, știința mi-a devenit captivantă și plină de semnificație. Cum de s-a petrecut această schimbare? Ea a avut loc mai ales pentru că între timp mă dedicasem studiului misticii, care ne vorbește despre un principiu spiritual unic, atât în natură, cât și dincolo de ea. Era ideea care îmi dădea ghes pe când cercetam detaliile specifice, care căpătau acum și un alt înțeles. Lucrul aflat la dispoziție era atât el însuși, cât și ceva aflat dincolo, pe care îl făcea manifest.

Datele despre diametrul soarelui, masa protonului, precipitatul din eprubetă și trunchiul cerebral al broaștei *Rana catesbiana* (broasca folosită la disecții) nu mă mai lăsau indiferentă, lucru valabil desigur și pentru colegii mei, majoritatea pregătindu-se pentru o carieră științifică sau medicală. Totuși între noi exista o diferență: pentru mine detaliile științifice aveau înțeles metaștiințific, răspândind lumina unei alte realități.

Această lecție mi-a rămas întipărită în memorie sub forma unei imagini care surprinde cu putere schimbarea mea de atitudine. Pentru a demonstra legea gravitației a lui Newton [sic!] – o masă fără susținere este atrasă spre pământ cu o viteză crescândă, adică legea căderii corpurilor – se efectuează în laboratorul de fizică un experiment prin care poziția corpului este înregistrată pe o bandă de hârtie sub forma unor mici puncte. Scopul experimentului este de a arăta că punctele se îndepărtează din ce în ce mai mult unele de altele pe măsură ce corpul se apropie de pământ. Milioane de studenți au făcut experimentul, dar pentru mine el avea dimensiunile unui act sacru. Nu mă puteam despărți de banda de hârtie pe care colegii mei o aruncau cu atâta nepăsare la sfârșitul orei de laborator, căci percepeam în ea amprenta naturii, unul dintre numeroasele ei mesaje. La fel și cu alte experimente, pentru mine semnificația lor le depășea aspectul empiric.

Episodul acesta, ca și altele asemănătoare, m-a convins că misticul poate contribui cu ceva la știință, și anume cu sentimentul că natura nu este doar o colecție de date senzoriale, ci o unică realitate plină de măreție și frumusețe, care poate fi experimentată la diferite niveluri. Probabil că nenumărați oameni de știință au simțit-o deja, dar numai câțiva – Einstein și acei „oamenii de știință mistici” – au exprimat-o public.

Am dat o definiție științei, dar deocamdată nici una misticii. Simplu spus, mistica este experiența unității realității. Reflectând la esența lor, consider că știința și mistica reprezintă două modalități de abordare a naturii. Istoria lor se aseamănă legendarului dans al lui Shiva, energia elastică care îmbină și desface. Știința nu s-a născut doar din latura

utilitaristă a firii omenești –nevoia de a cartografia pentru navigație sau de a topografia pentru agricultură –, ci și din curiozitate, din dorința omului de a cunoaște. La început au fost mirarea și înfiorarea, care au inspirat căutarea de la care știința și religia au pornit. La origine știința și religia au fost una, neatinsă fiind de separarea modernă, care a mers până la a proclama că ele reprezintă domenii eminentamente distincte, cu un hotar de nedepășit. În urma separării, sentimentul de mirare a devenit știință, iar sentimentul de înfiorare, mistică.

De-a lungul celei mai mari părți a istoriei lor, știința a părut călăuzită de maxima: „Dumnezeu este în detalii“, iar mistica de maxima „Dumnezeu este cercul al cărui centru este pretutindeni, iar circumferința nicăieri“. Până în ziua de astăzi, știința caută marginile naturii, mistica îi caută nemărginirea, știința – picătura din ocean, mistica – valul. Știința caută să *explice* misterul ființei, mistica încearcă să-l *experimenteze*. Ambele iau parte la cercetarea realității pentru că, fiecare în felul ei, atât una, cât și cealaltă urmăresc să afle adevărul prim cu privire la materie și la obârșia ei.

Problema obârșiei, crucială misticilor, dar neglijată sau chiar eliminată întru totul de reprezentanții oficiali ai științei, este problema care mă preocupă cel mai mult. Mă interesează știința, pentru că ea își propune să înțeleagă fenomenele naturii în cele mai mici amănunte, unificându-le printr-o singură ecuație atotcuprinzătoare, pornirea spre unificare fiind încă o legătură între scopul științei și cel al misticii, ceea ce mă apropie de ambele. Unificarea ar fi trebuit să reprezinte, cel puțin teoretic, sub forma căutării unor legi simple și elegante, scopul omului de știință. Dar curând aveam să descopăr că există două tipuri de oameni de știință. Dacă pentru majoritatea lor căutarea legilor coerente se sfârșește cu ecuațiile, pentru cei mai mari dintre ei ecuațiile nu sunt de ajuns spre a le potoli mirarea. Către al doilea tip mă simt atrasă.

Pentru aceste minți deosebite ecuațiile nu fac decât să provoace, indicând spre altceva, spre realitatea exprimată de matematică, ținta căutărilor lor. Astfel, pentru un Kepler, Galileo, Newton, Schrödinger,

deBroglie, Planck, Einstein, Eddington, Jeans, Heisenberg, Bohm ș.a., ecuațiile apar ca un cifru, ca o disimulare a dorinței de a arăta spre obârșia de dincolo. Poate că aceasta avea în gând Pitagora, atunci când afirma că „Dumnezeu geometrizează“, și Galileo, atunci când spunea că „Divina carte a naturii este scrisă cu alfabetul matematicii“. Este ceea ce caută Richard Feynman atunci când mărturisește că „Celor care nu știu matematică este greu să le faci înțeles sentimentul real al frumuseții, al celei mai profunde frumuseți a naturii“. ¹ Iată elementul-cheie al tuturor dialogurilor despre știință din carte, dialoguri în care știința apare reprezentată printr-o atitudine reverențială față de natură, și nu printr-una neîndurătoare. Distincția de mai sus poate rezuma la rândul ei contrastul dintre cele două tipuri de oameni de știință. Dacă Francis Bacon scria în secolul al XVI-lea că „Trebuie să supunem natura la cazne și să-i smulgem tainele prin chinuri“, pentru Einstein: „Dorința de a zări armonia este sursa neostoitei răbdări și stăruințe cu care Planck s-a dedicat... științei... Starea care îi permite unui om să depună o asemenea muncă se înrudește cu cea a adoratorului religios sau a îndrăgostitului“. ² În această carte știința este privită din perspectiva lui Einstein, și nu din cea a lui Bacon: ca sentiment al înrudirii cu natura, nu ca putere de a o exploata.

Mistica apare și ea cu înfiorarea și mirarea, dar spre deosebire de știință ea sfârșește cu unirea, cu „tu ești Acela“ din filosofia indiană. Am întâlnit pomenit obiectul unirii sub diferite denumiri: dharma, dharmakaya, Brahman, Tao, Unul, Binele, golul, vidul, Dumnezeu, Abisul, chiar și Dumnezeirea de dincolo de Dumnezeu. Pentru mistici toate denumirile sunt oricum inadecvate și, în acest sens, ele nu contează. Este ceea ce exprimă o afirmație de rară frumusețe din *Bhagavad-Gita*, atunci când Krishna îi spune lui Arjuna: „Cu orice nume mă chemi, îți voi răspunde Eu“, și aspra mustrare căreia îi dă glas Meister Eckhart „De ce pălăvrăgești despre Dumnezeu? Nu știi

¹ Feynman, Richard, *The Character of Physical Law*, MIT Press, Cambridge, 1967.

² Einstein, Albert, *Ideas and Opinions*, trad. Sonja Bargmann, Crown Publishers, New York, 1954.